

УДК 378.091.12:80

Євгенія Співаковська-Ванденберг
м. Херсон**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Сучасний підхід до визначення основних напрямів модернізації вищої педагогічної освіти передбачає розуміння мети, яка водночас мусить бути зорієнтована як на виконання соціального замовлення суспільства щодо підготовки спеціалістів вищої кваліфікації, так і формування особистості майбутнього громадянина демократичного суспільства, конкурентноспроможність на світовому ринку праці.

Узагальнюючи напрацювання науковців і практиків із проблем підготовки майбутнього вчителя, зазначимо, що для сучасної вищої педагогічної освіти актуальними завданнями є надання студентам педагогічних, психологічних, спеціальних і інших знань; формування у них практичних умінь і навичок (інформаційних, організаційних, комунікативних, дослідницьких, самоосвіти тощо); формування й розвиток педагогічних здібностей (дидактичних, організаційних, конструктивних, перцептивних, експресивних, комунікативних); формування, розвиток або корекція морально-психологічних, соціально-перцептивних і індивідуально-психологічних особливостей і якостей (повага до людини, комунікативність, емпатійність, милосердя, справедливість, стриманість, вимогливість, воля, готовність до самовиховання); розвиток інтелектуальних параметрів (мислення, ерудиція, пам'ять, усне та писемне мовлення тощо); розвиток професійно спрямованих параметрів (любів до дітей і професії, відданість професії, відповідальність, обов'язок, чесність, толерантність, тактовність тощо). І хоча ці складники загальної мети мають різну вагу, ігнорування будь-якого з них перетворить вищу освіту на відірваний від реального життя абсолютизм, "річ у собі".

Актуалізація нових підходів до професійної підготовки майбутнього вчителя продиктовано, як уже зазначалося вище, вимогами до підготовки спеціалістів відповідно до світових запитів, що спираються на принцип формування кваліфікацій кожного освітнього циклу у вигляді результатів у термінах компетентностей (компетентнісний підхід).

З огляду на те, що сучасна вища педагогічна освіта є інституцією, на яку покладено завдання підготовки висококваліфікованих кадрів, формування і розвиток у них професійних компетентностей, метою цього локального дослідження є аналіз основних напрямів реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів, зокрема гуманітарних спеціальностей. Досягненню означеної мети будуть сприяти такі завдання:

- обґрунтувати доцільність реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя в умовах модернізації вищої педагогічної освіти;

- окреслити основні положення, які втілюють ідеї компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

При визначенні основних напрямів реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх учителів ми виходили з того, що провідним чинником організації навчально-виховного процесу в вищій педагогічній школі є визнання студента носієм суб'єктивного досвіду, у контексті якого студент сприймає будь-які навчальні і виховні впливи, проектує свою діяльність. Тому, утвердження компетентнісного підходу в професійній освіті означає передусім переорієнтацію на результат навчання в його діяльнісному вимірі.

Важливо зазначити, що компетентності, на думку багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, є тими індикаторами, які дають змогу визначити готовність випускника вищої школи до соціальної адаптації, подальший професійний розвиток і рівень затребуваності на ринку освітніх послуг. Виявами компетентностей є: здатність працювати в команді; використовувати знання й технології; розв'язувати конфлікти; застосовувати інформаційні й комунікаційні технології; творчість і винахідливість тощо [2; 3; 7].

Для розв'язання завдань дослідження важливо з'ясувати сутнісний зміст поняття "компетентність". Найчастіше його тлумачення пов'язується з певними навичками діяльності, передусім професійної. У європейській науці сформоване й більш широке тлумачення компетентностей. На думку експертів Ради Європи з освіти, компетентності передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

У словнику термінів "компетентність" (лат. *competens* – підбний) розглядається як: 1) володіння компетенцією; 2)

володіння знаннями, які дають змогу судити про будь-яку ситуацію. Розрізняють широке та вузьке тлумачення цього поняття. Широкому розумінні компетентність людини кваліфікується за ступінь її зрілості, що передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, навченість і вихованість і дає індивіду змогу успішно функціонувати в суспільстві. У вузькому розумінні компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, тобто ступінь включеності людини в діяльність, що передбачає ціннісне ставлення.

Поняття "компетентність майбутнього фахівця" зарубіжні вчені розуміють як відповідно структуровані (організовані) сукупності знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання і дають фахівцеві змогу визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, властиві певній сфері діяльності [2; 3; 4].

В Україні вагомий внесок у розроблення методичних підходів до впровадження компетентісного підходу здійснили В. Байденко, Н. Бібік, І. Гушлевська, І. Зимня, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Субетто, С. Трубацова, Л. Хоружа та інші. В контексті нашого дослідження цінною і дослідницька позиція Н. Бібік, яка надає принципового значення ідеї переорієнтації "з процесу на результат у діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії і соціальній структурі" [1, с. 47]. Загальновизнаними характеристиками професійної компетентності є розуміння суті завдань, що виконуються; знання та досвід у професійній сфері й активне його використання; вміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність визнавати власні помилки і коригувати їх. Однак, незважаючи на результативність науковців і практиків у дослідженні різних аспектів компетентісного підходу, він усе ще потребує додаткової теоретичної аргументації.

Для з'ясування актуального набору компетентностей проаналізуємо напрацювання учених з означеної проблеми. Це дає змогу встановити, що систему компетентностей в освіті може бути представлено:

— *ключовими компетентностями, які визначаються*

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати відповідні проблеми;

— *загальногалузевими, або надпредметними (міжпредметними)*, які набуваються упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі на всіх етапах навчання;

— *предметними компетентностями*, що розвиваються упродовж вивчення різних навчальних дисциплін на всіх курсах у вищому навчальному закладі.

Оскільки вищезазначена система компетентностей є актуальною у процесі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, стисло охарактеризуємо їх. Так, ключові (надпредметні) компетентності можуть розглядатися як синтетичні, що поєднують певний комплекс знань, умінь і ставлень, набутих у процесі засвоєння всього змісту освіти. До їх ознак відносять поліфункціональність, міждисциплінарність, багатокомпонентність, спрямованість на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції. Ключові компетентності не пов'язані з конкретною навчальною дисципліною, а набуваються під час засвоєння декількох або всіх одночасно навчальних дисциплін. Кожна з таких компетентностей складається з простіших дій, операцій, які є показниками її розвиненості.

Загальногалузеві компетентності визначаються для певної освітньої галузі і відзначаються високим ступенем узагальнення, комплексності. Предметні компетентності ґрунтуються на загальногалузевих компетентностях і є стадіями, рівнями їх сформованості.

Оскільки компетентнісний підхід проголошено одним із актуальних у стратегії розвитку вітчизняної освіти, окреслимо основні положення, які втілюють ідеї означеного підходу:

— компетентність є ключовим поняттям в оцінюванні освітніх результатів, оскільки поєднує в собі інтелектуальний і прикладний складники освіти;

— у понятті “компетентність” закладено інтерпретацію змісту освіти, сформованого “від результату”;

— компетентність є інтегративною за своєю природою, оскільки визначається як динамічне поєднання знань, розуміння, цінностей, умінь, інших здатностей.

У зв'язку із багатовимірністю досліджуваного феномену відсутній єдиний стандарт щодо структурних компонентів

компетентності студента вищого педагогічного навчального закладу.

Реалізація ідей компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей можлива, на нашу думку, за умови урахування в проектуванні сучасних освітніх систем низки функцій. Нам імponує позиція Г. Міт'яєвої [7] та Л. Єлагіної [3], які досліджували це питання, які виокремили такі функції компетентнісного підходу: 1) методологічно-регулятивну; 2) концептуально-теоретичну; 3) проектно-технологічну; 4) моделювально-прогностичну; 5) критерійно-оцінювальну [21; 50]. Доповнити це перелік можуть функції: квалітативна, завдяки якій підвищується якість підготовки фахівців; координаційно-збалансовуюча, яка уможливорює співпрацю усіх учасників освітнього процесу; інтеграційна, яка забезпечує зближення освіти і професійної сфери, мобільність фахівців на міжнародному ринку праці.

Сформовані у процесі набуття професійної освіти компетентності майбутні учителі гуманітарних спеціальностей можуть застосовувати у педагогічній роботі, а також в соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб здійснення різних видів діяльності. Компетентний педагог застосовує ті стратегії, які є найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю веде до підвищення, модифікації рівня компетентності фахівця.

Викладене дає змогу зробити деякі теоретичні узагальнення:

- компетентнісний підхід є невід'ємним елементом модернізації вищої педагогічної школи в Україні і передбачає якісну зміну системи набуття професійної освіти, спрямованої на вдосконалення чинної освітньої практики. Він має значний потенціал для розвитку особистості майбутнього фахівця і є підґрунтям його майбутньої успішної професійної діяльності.

- компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих під час навчання, виховання, залучення в простір соціальних і культурних відношень, міжособистісного спілкування і належить до таких, що потребують надання студентам можливостей для оволодіння методами раціонального розв'язання життєвих і професійних проблем.

Перспективними науковими розвідками є розкриття

сутності компетентнісного підходу до визначення результатів вищої педагогічної освіти, а також уточнення набору компетентностей, які необхідно сформувати у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47-52.
2. Грачев В. В. Компетентностный подход в высшем профессиональном образовании / В. В. Грачев, О. А. Жукова, А. А. Орлов // Педагогика. – 2009. – № 2. – С. 107-112.
3. Елагина Л. В. Формирование культуры профессиональной деятельности будущего специалиста на основе компетентностного подхода (методология, теория, практика): автореф. дис. ... д-ра пед. наук; 13.00.08 / Л. В. Елагина. – Челябинск, 2009. – 59 с.
4. Заболоцька О. С. Реалізація компетентнісного підходу у вітчизняній освіті / О. С. Заболоцька // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – Випуск 43. Педагогічні науки. – С. 58-63.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : "К.І.С." 2004. – 112 с.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. Ожегов. – М. : 1976. – 267с.
7. Митяева А. М. Компетентностная модель многоуровневого высшего образования (на материале формирования учебно-исследовательской компетентности бакалавров и магистров): автореф. дис. ... д-ра пед. наук; 13.00.08 / А. М. Митяева. – Волгоград, 2007. – 44 с.

Евгения Спиваковская-Ванденберг

Компетентностный подход в профессиональной подготовке будущих учителей гуманитарных специальностей

Аннотация. В статье обосновано целесообразность реализации компетентностного подхода в профессиональной подготовке будущего учителя в условиях модернизации высшего педагогического образования, обозначены основные положения, которые воплощают идеи компетентностного подхода в профессиональной подготовке будущих учителей гуманитарных специальностей.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход,